

אפרין קריסטל

הספרן הזנוח

ב־1968 השמיע גבריאל גרסיה מרקס את הצהרתו הנודעת, לפיה אף על פי שהוא מתעב את עמדותיו של חורחה לואיס בורחס, הוא קורא בכתביו מדי לילה. אותה עת התייחס מרקס להתנגדותו הקולנית של בורחס למהפכה הקובנית, ואולי גם להוקעתו את חואן פרוץ, בעת שחלק מן הארגנטינאים ביקשו לגאול את זכרו של הפופוליסט הסמכותני כמשחרר מעמד הפועלים. מכל מקום, בשנות הששים המאוחרות הפוליטיקה של בורחס היתה עדיין רחוקה מנקודת השפל שלה. ב־1976 הוא בירך על ההפיכה של גנרל וידֶלָה בכיטויי תמיכה פומביים, וקיבל מהעריצות הצ'יליאנית אות כבוד שכלל ארוחת ערב פרטית עם פינושה. בתוך חודשים, העניק בורחס את יוקרתו הרבה לשניים מן המשטרים הנודעים ביותר לשמצה של אמריקה הלטינית. הוא המשיך בכיוון זה כשהשפיל בגלוי את אויביו בשמאל ובמרכז תוך ביזוי דמויות פוליטיות וספרותיות מצ'ה גווארה עד פדריקו גארסיה לורקה. כפי שהדגיש אדווין ויליאמסון בכיורפיה המחקרית היסודית של המספר הארגנטינאי, הצהרותיו הפוליטיות של בורחס "יגרמו לשמו נזק שלא יתקון בבית ובחו"ל".

בעוד ההתלהבות של מבקרים מסוימים מהפרוזה של בורחס הובילה אותם להמעט בחשיבותן של הצהרותיו הקיצוניות משנות השבעים, כאילו היו דברי פרובוקטור תמים ממגדל השן, ויליאמסון מראה כי בורחס היה רחוק מניתוק או מאדישות בעת שהשמיע את הצהרותיו הפוליטיות. ההיפך הוא הנכון. בתקופת הדיקטטורה בארגנטינה הוא היה מעורב באירועים היסטוריים ממש כמו במשך מרבית חייו הארוכים. לפיכך, תיאורו של ויליאמסון איננו אפולוגטי; הוא מציע תיאור מאוזן של עמדתו הפרו־דיקטטורית של בורחס, תוך שהוא מציב את תפיסותיו הפוליטיות בפרספקטיבה ארוכת שנים.

כמה וכמה ספרים כבר תיארו את חייו של בורחס, וסיכומים ביוגרפיים רבים פורסמו בשפות שונות מאז 1960, כולל "מסה אוטוביוגרפית" של הסופר עצמו, שנכתבה בשביל המהדורה האנגלית של "האלף" [The Aleph] ב־1970. לפני מותו של בורחס, ב־1986, הפיקו אָמיר רודריגז מונגָאל ודונלד ייטס שיחזורים

שימושיים של חייו הספרותיים. מכל מקום, רבות מן הביוגרפיות שהופיעו מאז אינן אלא אנקדוטות לשירות מכריו של בורחס, אף על פי שעבודתם של אלחנדרו וְקָארו, מרקוס־ריקדרו בְּרַנְתֵן וניקולס הֶלְפֵט הביאה לדפוס מכתבים, כתבי יד וכתבים עיתונאיים נדירים רבים.

ויליאמסון סינן בקפידה את החומרים הזמינים ואף חשף בעצמו מסמכים רבים. מרבית גילוייו מוכרים, מאחר שרוב העובדות העיקריות אודות חייו הציבוריים של בורחס ידועות היטב – מסעותיו, תפקידו המרכזי בכמה כתבי עת ספרותיים בבואנוס איירס, כולל *Sur* רב ההשפעה; שיתוף הפעולה שלו עם אדולפו ביזי קְסָאָרס ואחרים, עבודתו בספריה הלאומית, מחלתו המולדת שהביאה לעיוורונו, הקשר שלו לאמו, איתה התגורר עד מותה, בעת שהיה בעצמו כבר עמוק בתוך שנות השבעים של חייו. ויליאמסון פותר סתירות ומתקן טעויות בביוגרפיות קודמות ומנצל מידע שצץ לאחרונה. במיוחד מנסה תיאורו לשחזר את חייו האישיים והפוליטיים של בורחס במושגים המאירים את יצירתו הספרותית.

לזכותו של ויליאמסון ייאמר כי הוא נמנע ממהמורה שכיחה בכתיבה הביקורתית האדירה על קבלת היצירה הבורחסית: חיפוש אחר תוכנות מטאפיזיות העשויות לקרוא תגר על כתבי הפילוסופים, או אף לעלות עליהם. בורחס היה אירוני וכתב בדרכים המקשות, אולי ממש לא מאפשרות, לשחזר תפיסה פילוסופית קוהרנטית; הוא נהנה לחזור ביצירותיו על רעיונות שכלפיהם חש אהדה מועטה; לעתים מזומנות שיבץ סתירות מכוונות או פערים בהגיגו הפילוסופיים. לכן הופכים סיפוריו ומסותיו בידיהם של קוראים רבים למבחן רורשאך, המתקשר לאותן נטיות פילוסופיות שככל הנראה קיימות כבר. יש מי שקראו את בורחס כדי לאשש עמדה פילוסופית מסוימת, ואחרים כדי לבקר אותו מפרספקטיבה פילוסופית אחרת. יש הרואים בו את מבשרה של עמדה תיאורטית מסוימת, ואילו אחרים – משרתה של חוכמה נצחית. בשביל פרשנים אלה, שום מידע קונטקסטואלי לא ישפיע באורח משמעותי על הערכת עבודתו של בורחס, והרגע ההיסטורי של הסופר אינו אלא רגע שולי להבנת יצירתו. ויליאמסון, לעומתם, מעגן בביורו את הביוגרפיה שלו בהקשר הארגוני של – בעקבות המחקר החלוצי של ביאטריס סארלו ב"בורחס: סופר על קו הגבול" – במטרה לשחזר את המסלול הפוליטי של בורחס ואת תהפוכות כתיבתו.

ההיסטוריה היא, אפוא, התפאורה להתפתחותו האישית והספרותית של בורחס. עם זאת, ויליאמסון מתעניין בחיים הפרטיים של מושא מחקרו, בה במידה שהוא מתעניין ברגע ההיסטורי, ומציב את נטייתו של בורחס לספקנות ואפילו לסוליפיסטיזם פילוסופי בהיבטים הכאובים והאינטימיים ביותר של

התקופה. התמונה המתקבלת היא של אדם אשר עד אחרית ימיו לא היה מסוגל להתערב בעולם באופן מלא, בגלל בעיות בלתי פתורות הקשורות בהוריו ובאהבותיו, ואשר הצפין או עידן את מצוקותיו ושאיופותיו האישיות בפרוזה. ויליאמסון טוען שדפוס כולל הגדיר את כתיבתו היצירתית של בורחס: האהבה קירקעה אותו, הכישלון באהבה הפך אותו לסוליפיסטי. בורחס של ויליאמסון רואה את העולם דרך הפריזמה של חיי הרגש שלו. על פי קריאה זו, כישלונותיו או הצלחותיו, וחוסר יכולתו להינתק מציפיות הוריו, היוו משמעות מובלעת ברוב יצירתו. במקרים מסוימים נקודה זו מודגשת מדי, ובאחרים – רדוקטיבית, ובכל זאת, רק מעטים יכולים לטעון כי חקרו את חייו של בורחס ביסודיות כזו. על בסיס זה מציע ויליאמסון לקחת את עמדותיו של בורחס בעניינים פוליטיים, אמנותיים ואישיים, בזהירות מסוימת, ואפילו במידה של פאתוס: מפגעים בחייו האישיים, ללא יוצא מן הכלל, עידנו את התבטאויותיו.

התפתחותו של בורחס כסופר, כפי שמבהירה ביוגרפיה זו, היתה קשורה באופן בלתי נפרד למגזר החברתי שבתוכו נולד ב-1899 – המעמד הבינוני העירוני הארגנטינאי. הוא לא היה אריסטוקרט נאמן לשלטונם של בעלי הקרקעות וטייקוני הייצוא הקריאולים, ולא בן למעמד הפועלים שנשא בעול התהפוכות הכלכליות והדיכוי הפוליטי של ארגנטינה במאה העשרים. אמו של בורחס התייחסה בגאווה לשושלת קצינים שלחמה במלחמות השחרור מספרד; בתקופת התסיסה האזרחית שלאחר העצמאות, צידדו אבותיה בליברלים נגד המשטר הדיקטטורי של חואן מנואל רוזאס. אבותיו של בורחס מצד אביו באו מרקע דומה, אבל סבתו היתה אנגליה. אביו – פקיד בבית המשפט של בואנוס איירס, בעל שאיפות ספרותיות כושלות – היה עסוק פחות מאשתו במוצאו הארגנטינאי והתעניין יותר בשורשיו הזרים. הנון-קונפורמיזם שלו התבטא באופן מודגש עוד יותר בנטיותיו האנרכיסטיות: פעם אמר לבנו הצעיר "להתבונן בחיילים, במדים, בצריפי הבסיסים, בדגלים, בכנסיות, בכמרים ובאטליזים, מפני שכולם עומדים להיעלם". על פי ויליאמסון, בורחס היה רדוף באובססיה של אמו לגיבורי העבר ובשאיפות הנכזבות של אביו. אכן, לפני מותו ב-1938, ביקש אביו של בורחס מבנו לכתוב מחדש את הרומאן שלו, "אֶל-קְאוּדְיִלְיוֹ" – בקשה שוויליאמסון רואה בה את המקור שהזין את הסיפור המזוהר של בורחס על מקוריות וחזרה, "פייר מנאר, מחבר דון קיחוטה"¹, בו משכתב סופר צרפתי

1 |ראו את הסיפור ב"בדיונות", תרגום יורם ברונובסקי, הספריה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד / ספרי סימן קריאה, 1998, עמ' 41-50]

עלום שם את יצירת המופת של סרוונטס, כשהוא חוזר על המקור, מלה במלה, ולא רק מעתיק אותו.

כאשר החליט אביו של בורחס לקחת את משפחתו מבואנוס איירס לאירופה – לז'נבה מ-1914 עד 1919, ולספרד מ-1919 עד 1921 – אימץ לעצמו בורחס הצעיר (או חורחי, כפי שנודע אז) רעיונות סוציאליסטיים ומהפכניים, תיאר את עצמו כ"מקסימליסט", וצידד במיגור כולל של הקפיטליזם. עמדה זו הלכה יד ביד עם גילוי האקספרסיוניזם הגרמני, תנועה שהתנערה מייצוג נטורליסטי של המציאות, בהוקיעה את המיליטריזם של החברה הבורגנית. בין פרסומיו המוקדמים ביותר של בורחס היו אז "רוסיה", "אפוס סובייטי" ו"המשמר האדום", סדרת פואמות בולשביקיות שהיללו את שחר המהפכה הרוסית, בנוסח ויטמן והמטאפורות הבוטות של האקספרסיוניזם הגרמני. אותו רדיקליזם היה מונח ביסודו של מיזם קולקטיבי, בו דנו בורחס וחבריו במפגשים שבועיים שאירח בבואנוס איירס הפילוסוף האנרכיסט מְסֻדוֹנְיו פרננדז, לקראת רומאן כמוֹדֵאדאיסטי המתרחש בארגנטינה. העלילה עסקה במזימה מהפכנית להשרות התמוטטות עצבים קולקטיבית על תושבי בואנוס איירס כדי להכתיר את מסדונוי לנשיא הרפובליקה ו"לפרוץ את הדרך לבולשביזם": "תיבות נגינה לא יחדלו לנגן, יחתכו מנגינות לחציין"; העיר כולה תימלא בעצמים חסרי ערך, כמו ברומטרים, ידיות ברכבת התחתית יתרופפו וכו'.

ויליאמסון אינו מצביע על הרגע המדויק בו נטש בורחס את אמונותיו הבולשביקיות, או חוויות ספציפיות שעשויות להסבירו – כאשר הוא מייחס את השינוי, לפחות בחלקו, ל"אידיוסינקרטיות של ילדותו וחינוכו". טענתו, לפיה בורחס "מעולם לא נפרד ממורשת 1917" – תמימה בלשון המעטה, מאחר שרבות מן העמדות הפוליטיות המאוחרות יותר של בורחס הוזנו לא במעורבות רדיקלית, אלא בפרד מפני פרויקטים מהפכניים ומשברים חברתיים, פחד שכיח למדי בקרב גברים ונשים במעמדו, בכל רחבי אמריקה הלטינית. ואולם, ברור כי ב-1923 סיים בורחס את הפלירט שלו עם הבולשביזם; הוא הוציא את הפואמות המהפכניות שלו מן האוסף שפירסם באותה שנה, "קדחת בואנוס איירס" (*Fervor de Buenos Aires*). כעת היה דמות מובילה באוונגארד הארגנטינאי, בחוזרו מאירופה כשליח ה-*ultraístas* ממדריד – קבוצה בוהמית שניסתה להתנער מן הדימויים היגעים של הרומנטיקה באמצעות מטאפורות בוטות. ב-1922 יסדו בורחס וחבריו את כתב העת *Proa*, שהפך במהרה ליריבו של ה-*Martín Fierro*, אשר התווה בארץ מחלוקות ספרותיות במשך השנים הבאות. ויליאמסון מיטיב לתאר את הסביבה שבה התהלך בורחס, ממפגשי בית

קפה קלילים לגיטושים שתויים בסביבות ה-*orillas*, שכונות המהגרים העניות של בואנוס איירס, משכנם של הסכינאים והטנגו.

בורחס אימץ בשמחה את הסביבה העירונית (*porteño*)² ובאמצע שנות העשרים נדדו עמדותיו הפוליטיות בבירור למרכז. כתומך פעיל של המפלגה הרדיקלית – שייצגה את האינטרסים של המעמדות הבינוניים העירוניים, אליהם השתייכה משפחתו – גיבש בורחס קבוצה של אינטלקטואלים צעירים לעזרת הקמפיין הנשיאותי של איפוליטו איריגויין (*Hipólito Irigoyen*) ב־1927. ברגע שנבחר, הרחיב איריגויין את מספר המשרות בשירות המדינה והעלה את ההוצאה הציבורית; ואולם, אף על פי שראה בעצמו חסיד המעמדות העממיים, הביאה מדיניותו לעימות עם האיגודים המקצועיים שבהנהגת האנרכיסטים, ועם המגזרים השמרניים בעלי העניין בחקלאות ובכלכלת הייצוא. בורחס, באותה עת, פיתח תפיסה של לאומיות אזרחית חזקה, אשר בבסיסה זניחה מרצון של האתניות. ב־1928, בדברים שנשא בפני קבוצה של פעילי המפלגה הרדיקלית, טען כי בארגנטינה "בני אדם מלאומים שונים ייעלמו לתוך אדם חדש", וכי את האומה עצמה ניתן לראות כ"הרפתקה נדיבה של אנשים מבתי אב שונים, שמטרתה לא לשמר את השושלות, אלא לשכוח אותן. אלו השושלות המחפשות את הלילה".

בסוף העשור פירסם בורחס שני ספרי שירה נוספים "ירח על אם הדרך" (*Luna de enfrente* 1925) ו"מחברת סן מרטין" (*Cuaderno de San Martín*, 1929), שביססו אותו כמשורר חשוב; הוא הרגיש כי הוא תומך במפלגה פוליטית ראויה, שנועדה לעצב את עתיד האומה; הוא היה בעל השפעה בחוגי הספרות הארגנטינאית כסופר מקורי ועיתונאי; הוא היה אופטימי לגבי חייו הפרטיים. הגילוי העיקרי של ויליאמסון נוגע לחשיבות יחסיו עם נורה לאנג, סופרת צעירה אותה לקח תחת חסותו. לאנג דחתה אותו אחרי רומאן קצר, שהסתבר כמשפיל בכמה מובנים: היא התיידדה עם אוליבריו חירונדו (*Oliverio Girondo*), אחד מיריביו המושבעים של בורחס. היא פירסמה ביקורות מבזות על כתביו ואפילו כתבה זיכרונות לא מחמיאים על יחסיהם במסווה של סיפור. אליבא דוויליאמסון, כישלון היחסים השפיע על בורחס במשך העשורים הבאים: מיד אחריהם כתב אחדות מעבודותיו הסוליפיסטיטיות והאובדניות ביותר, ובכללן "להרגיש בתוך מוות" (*Sentirse en muerte*), ואז נטש את השירה כליל למשך עשרים שנה.

2 Porteño] – ספרדית: כינוי עממי לבני בואנוס איירס וגם מלה המסמנת את האנשים מסביבות הנמל]

מאוחר יותר ניהל בורחס סדרה של יחסים מתסכלים – כולל נישואים כושלים לאלסה אסטט ורומאן לסירוגין עם הקומוניסטית הסוערת אסטלה קאנטו, לה הקדיש את סיפורו פרוץ הדרך 'האלף' (El Aleph).

מצוקותיו האישיות של בורחס חברו לקריסת תקוותיו הפוליטיות. ב־1930 הופל איריגוין בהפיכה פוליטית, וגאות הלהט הלאומני בארגנטינה ואירופה – עת גרמניה הנאצית זכתה לתמיכה רחבה בקרב אינטלקטואלים ופוליטיקאים בארגנטינה – שמה קץ לחלומות שטיפח בורחס ביחס לארצו מאז שנות העשרים. כעת הביכו אותו שלושת ספרי המסות הראשונים שלו – "חקירות" (1925), *Inquisiciones*, "גודל תקוותי" (1926), *El tamaño de mi esperanza*, ו"לשון הארגנטינאים" (1929), *El idioma de los argentinos* – אשר ביטאו אמנם חזון של ארגנטינה ליברלית ופתוחה למהגרים, אך הנושאים שבהם בחר חיברו אותו, במבט לאחור, עם שוביניזם לאומי, אותו תיעב. המתחים הפוליטיים של שנות השלושים השפיעו במישרין על החוגים האינטלקטואליים שבורחס פקד. אחדים נעו לעבר הימין הקיצוני, ואחרים נטו לשמאל ותמכו בסוציאליסטים ובקומוניסטים, קיטוב שהחריף עם פרוץ מלחמת האזרחים בספרד. בורחס, מכל מקום, נשאר תומך של המפלגה הרדיקלית למשך העשורים הבאים. הוא היה ספקן לגבי השמאל באמריקה הלטינית, אך הפך גם יריב מר של מי שאימצו בארצו את החזון הריאקציונרי, והתנגד לדמויות פוליטיות ואינטלקטואליות מרכזיות כמו ליאופולדו לוגוס, שתמך במדינה קורפורטיסטית המנוהלת בידי הקריאולים ולמענם. ב־1934 הפכה הקוסמופוליטיות של בורחס מקור לחשדנות: מגזין לאומני תקף אותו על שהסתיר את מוצאו היהודי (המופרך), טענה שזכתה לאישורו הלעגני והסרקסטי בטקסט שכינה "אני, יהודי".

עם פרוץ המלחמה ב־1939, בעת שתומכי הפשיסטים צעדו ברחובות בואנוס איירס למען היטלר, הזהיר בורחס מפני ניצחון גרמני שיוביל ל"הרס והידרדרות של העולם כולו". חששותיו ביחס לארצו התממשו ב־1943, כשהפיכה העלתה לשלטון את הואן פרוז, וכיססה שלטון אותו כינה בורחס "חיקוי בשפתנו המדוברת לפאשיזם". הוא הוקיע את עוולות השלטון, כולל צנזורה, החרמת רכוש ומעצר ועינויים של יריבים פוליטיים, הפך לפעיל ב-sade אגודת הסופרים הארגנטינאים, ובמשך שנות הארבעים עלה מחדש כדמות בעלת מעמד לאומי. בשלב זה פירסם אחדים מן הידועים בסיפוריו: "גן השבילים המתפצלים" שראה אור ב־1941, ו"בדיונות" (1944). אפילו המטאפיזיים ביותר בין סיפורים אלה נשאו משמעות פוליטית שנסתרה מעיני מי שקראו את בורחס באופן א־היסטורי. הקוסמופוליטיות הספרותית היתה עלבון לתפיסת הספרות

הארגנטינאית של השלטון כמפעל פטריוטי מוסרי. ב־1945 זכה בורחס בפרס הגדול של אגודת הסופרים הארגנטינאית על "בדיונות", באירוע שתוכנן לגיוס תמיכה אנטי־פרוניסטית.

ב־1950 הפך בורחס לנשיא אגודת הסופרים המוחלשת, והמשיך לדבר נגד פרון ולמען חופש אינטלקטואלי. אבל כאשר הודח פרון בידי הגנרל אַרְאֵמְבוּרוֹ ב־1955, הזדרז בורחס להציע לחונטה את תמיכתו כמחסום בפני "הדיקטטורים הדמגוגים" משמאל או מימין. בראיון מ־1956 הצהיר כי יש לכוון דמוקרטיה בארגנטינה באופן הדרגתי, מאחר "שעדיין נותרו פאציניטים סוררים רבים המסרבים להחלים ומתנגדים לריפוי המהפכני". צירוף של שליטים צבאיים ובחירות שבהם נאסרה השתתפות המפלגה הפרוניסטית, מנעו מן הפופוליוזם, ממנו חשש כל־כך, לעלות לשלטון במשך קרוב לשני עשורים, במהלכם נותר בורחס עיון ומר נפש כלפי הפוליטיקה השמאלית, בארגנטינה ובמקומות אחרים בדרום אמריקה. בסיפור "דֶגְנֶרוֹק" ("דמדומי האלים")³ מ־1959, עולים האלים ממשכנות העוני של בואנוס איירס כיצורי פרא מעוותים ה"מפרסמים את גיוונו של המין האולימפי". ויליאמסון קורא את הסיפור כביטוי לאכזבתו של בורחס מתמיכת מעמד הפועלים בפרוניזם; ואכן, בסוף הסיפור, שולפים המספר וחבורתו את אקדחיהם "ובשמחה פותחים באש על האלים, ומחסלים אותם".

בינתיים הלך והתבסס במהירות מעמדו הבינלאומי של בורחס: רוז'ה קאיווה (Caillois) תירגם את 'בדיונות' לצרפתית ב־1951, והגיע שרשרת של ביקורות והכרה שהגיעו לשיאן בשנת 1961, כאשר קיבל בורחס את פרס הוצאות הספרים הבינלאומי הראשון, יחד עם סמואל בקט. שנה לאחר מכן תורגם 'בדיונות' לאנגלית, והזמנות להרצאות זרמו מרחבי העולם. אז גם הלכו והקשיחו התבטאויותיו הפומביות של בורחס, והוא תקף את ממשל קסטרו ותנועות מהפכניות אחרות ביבשת. ב־1962 נטש את המפלגה הרדיקלית לטובת השמרנים. כשחזר פרון לשלטון בבחירות דמוקרטיות ב־1973, בורחס זעם; מותו של פרון ב־1974 לא היווה נחמה, מאחר שאשתו השנייה של הנשיא, איזבליטה, ירשה את מקומו כנשיאה. כאשר סולקה מן השלטון ב־1976, בהפיכה של הגנרל ויֶדֶלָה, הגיב בורחס בהתרוממות רוח.

כפי שמראה ויליאמסון, הצהרותיו הפוליטיות של בורחס מתקופה זו הצטיינו בביטחון יתר, בה במידה שהיו מבלבלות וסותרות. ויליאמסון מסביר באריכות כי בורחס לא יכול היה לפשר בין שאיפתו לדמוקרטיה ליברלית לבין בחירות

3 | ראו את הסיפור בתרגומה של טל ניצן בהמשך הגיליון

חופשיות שהעלו לשלטון את יריביו הפוליטיים. בשם התקווה המפוקפקת שבאמצעות דיכוי הפרוניסטים והקומוניסטים תכונן דמוקרטיה ליברלית, הוא בחר לתמוך בדיקטטורה. כשלא יכול היה להמשיך להתכחש לשחיתות ולברוטליות של משטר וידלה, טוען ויליאמסון, הוא איבד את פשר ההיסטוריה הארגנטינאית, שכן 'אנשי הכבוד' ששיחררו את הארץ מן הפרוניזם הפגינו כעת אותה לאומנות תוקפנית שהיתה אחת הסיבות המרכזיות לשנאתו לפרון. אלא שוויליאמסון מתעלם מן העובדה שהביקורת של בורחס על העריצות הופיעה רק לאחר דיכוי התקוממות הגרילה של המונטונרוס' ב"מלחמה המלוכלכת". רק לאחר שהיה ברור כי השמאל הובס – וככל הנראה גם חרדותיו המעמדיות נרגעו – הפך בורחס למבקר נחרץ של החונטה הצבאית. ב־1980 הוא ביטא אהדה גלויה כלפי תנועת האמהות של כיכר מאי. על קריאתו לחקור מה עלה בגורל הנעדרים באותה מלחמה מלוכלכת, במטרה להעמיד לדין את האשמים, כונה בידי העיתונות הרשמית "בוגד גרוטסקי באומה"; סערות רטוריות המשיכו להסתחרר סביב בורחס אפילו לאחר נפילת הדיקטטורה. אין ספק כי זו הסיבה שבגללה החליט בסוף 1985 להגר לשווייץ, שם מת שנה לאחר מכן.

ארוחת הערב המפורסמת עם העריץ הצ'יליאני אוגוסטו פינושה הדגימה לדעת רבים את ההזדהות הריאקציונית של בורחס, אף על פי שהסופר מילא תפקיד רב-השראה ומהפכני בחיי הרוח של הספרות באמריקה הלטינית של זמננו. לאחר מותו ריככו מבקרי ספרות מרכזיים מן השמאל – מרוברטו פרננדז רֶטָאמָאר בקובה עד אנטוניו קורנחו פולאר בפרו – את ביקורתם כלפיו. ואמנם, מאז שנות הארבעים, ואולי אף קודם לכן, רבים שקראו בהתרגשות את כתביו של בורחס הלכו בעקבותיו, ושינו את הפרוזה הכבדה, הרטורית והמסוגנת שאיפיינה את הרומאן הלטינו-אמריקאי באמצעות מגע של הפנטסטי, האירוני, הדימוי הפילוסופי, ז'אנרים היברידיים, ואיקונוקלסטיקה. כתביו שמו לצחוק את הנטייה שרווחה בפרוזה הלטינו-אמריקאית – שהוא עצמו הדגים בשנות העשרים – לנוע בין רגשי נחיתות מרים כלפי ספרות העולם, לבין הפגנות של יוהרה לאומית. סופרים לטינו-אמריקאים רבים שאלו בחופשיות מכתבי בורחס למטרות ספרותיות משלהם. גארסיה מרקס, למשל, גישר בין הערצתו ליצירת בורחס להתרחקות מן הפוליטיקה שלו באמצעות שיכתוב של אחדים מהדימויים המפורסמים ביותר של בורחס והטענתם במשמעות סוציאליסטית מובלעת.

4 |גרילת ה"מונטונרוס" פעלה בשנות הששים והשבעים ברוח הפרוניזם השמאלי, למורת רוחם של הקומוניסטים הפרו סובייטים. המחתרת הוכרעה באמצעות משטר וידלה ב־1977.

הביוגרפיה הממצה של ויליאמסון מעגנת את הישגיו הספרותיים של בורחס בהקשר של ההיסטוריה הארגנטינאית ושל חייו האינטימיים. חיים אינטימיים אלו, ממש עד סופם, היו משמעותיים מאוד: אלמנתו של בורחס, מאריה קודאמה, מתגלה כקוראת האמיתית הראשונה של כתביו, ומסוגלת להבחין בייסורים שמתחת לדמיון השכלתני-מטאפיזי. כבת זוגו של בורחס מראשית שנות השבעים ועד מותו היא היתה, על פי ויליאמסון, מקור ההשראה לפרץ היצירתיות של שנות חייו האחרונות. התמונה מחמיאה לקודאמה, אבל גם סימפטומאטית לנטייה המאכזבת של ויליאמסון להשתמש באהבה כמפתח עיקרי לחייו ועבודתו של בורחס. עם זאת, ברור שאת מעורבותו של בורחס בספרות ובפוליטיקה הארגנטינאית צבעו מאבקיו האישיים, ודיוקנו של ויליאמסון מלמד יותר מן התפיסות הממוצעות, המשרטטות את בורחס כראש מקהלה המריעה לדיקטטור, או פטרות את חייו הפוליטיים והאישיים כבלתי רלוונטיים למסלולו הספרותי.

מאנגלית דפנה כרמלי